

Brit tartalékos egységek várakoznak, mielőtt a somme-i frontvonalra mennének. Közülük 127 ezer fő soha nem tért vissza erről a hadszínterről

A SOMME-I CSATA

BORZALMAS TANULÁSI FOLYAMAT

Az észak-franciaországi Thiepvalban állították fel az eltűnt hősök emlékművét, ma ez a hatalmas emlékhely foglalja el az egykori somme-i harcmező északi részét. A Brit Expedíciós Haderő 72 085 katonájának a neve olvasható az emlékművön, ők azok, akik elesetek a csatatéren és ismeretlen helyen nyugszanak. Gary Sheffield magyarázza el nekünk, hogy a brit tábornokok mit tanultak a vérengzésből ➤

AHÁBORÚ ELŐTT kastély és egy falu állt azon a helyen, amely 1916 nyarán egy elke-seredett csata színtere lett, s ahol az öldöklés csaknem három hónapon át tartott.

Az emlékmű néma emléket állít a somme-i csata katasztrofális első napjának, annak a napnak, amely azóta a harcászati inkompetencia szinonimájává vált.

Nem messze, a kastély egykori helyén egy másik emlékmű, egy talapzaton elhelyezett obeliszk áll. Ez a 18. keleti hadosztálynak állít emléket, amely 1916. szeptember 26–27-én végül elfoglalta Thiepvalt. Ez már az a hadművelet volt, amely megmutatta, milyen sokat tanult a Brit Expedíciós Haderő (British Expeditionary Forces, BEF) a somme-i harcokból.

Az 1916 júliusában bevetett haderő javarészt tapasztalatlan újoncokból, önkéntesekből állt, akik a megfelelő kiképzés hiányát lelkesedéssel pótolták. A hadsereg és a parancsnokság kisebb gyarmati háborúkban – akár még a viszonylag jelentős dél-afrikai háború (1899–1902) során – szerzett tapasztalata egyáltalán nem jelentett megfelelő felkészülést a nyugati fronton történő

harcra. Egy olyan intenzív konfliktus, amely során a németekkel csatáztak, komoly terhet rótt minden rendű és rangú katonára. Az 1915-ös év a fájdalom kísérletezés jegyében telt. A helyzetet tovább rontotta, hogy a brit hadsereg létszáma akkor bővült jelentősen, amikor a hadviselés olyan mélyreható változásokon ment keresztül, amelyekre a történészek azóta „hadászati forradalomként” hivatkoznak.

Két év alatt gyökeresen megváltozott a helyzet. 1918. augusztus 8-át, az amiens-i csatával megkezdett „száznapos offenzíva” első napját a németek parancsnoka, Ludendorff „a német hadsereg fekete napjaként” írta le. A Brit Expedíciós Haderőnek végre sikerült elsőprő győzelmet aratnia.

Összetett kép

A történészek sokat vitáztak arról, hogy milyen mértékű, természetű és gyorsaságú volt a BEF tanulási folyamata. Valójában nemcsak egy, hanem több tanulási görbe is volt. Egyes történészek szerint a gyalogsági taktika gyorsabban változott, mint ahogy azt az idősebb

A Border Regiment katonái az elhúzódo csata egy csendesebb óráját pihenéssel töltik
LENT: Sir Ivor Maxse, a brit hadsereg egyik legjobb kiképzőtisztje

parancsnokok megtanulhatták és alkalmazhatták volna. Ráadásul bizonyos egységek sokkal hatékonyabban ismerték fel és sajátították el a tanulságokat, mint a többiek, és még ha fel is ismertek egy tanulságot, akkor sem biztos, hogy alkalmazni is tudták azt. Mindezzel együtt meggyőző bizonyíték áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy megállapítsuk: még ha a tanulás egyenetlen is volt, a BEF büszke lehetett a tanulási eredményére.

Az 1916. július 1-jei thiepvali események szörnyűségei sajnos nagyon beszédesebbek. A 32. hadosztály önkéntesekből álló alakulatának (Kitchener's Army, Horatio Kitchener hadügyminiszter felhívására jelentkeztek) jutott az a feladat, hogy elfoglalja a thiepvali magasságot, a somme-i front egyik legnehezebben bevezethető célpontját. A németek a mintegy 100 házból álló falut védelmi állásá alakították. Mindez a védelmi vonalat képező, félelmetes „lipcsei erőd” – Leipzig Redoubt – tözsomszédságában volt, amelyből géppuskával tűz alá tudták venni a „senki földjét”. A német pozíciók szárnyain és mögöttük is további fedezékeket alakí-

tottak ki. Mindkét hadsereg ugyanúgy tekintett a thiepvali fennsíkra: kulcsfontosságú területként, amit el kell foglalni, amint a brit támadás kezdetét veszi.

Reggel 7 óra 30 perckor megkezdődött a támadás. A 32. hadosztály 96. dandárjának katonái kikászálódtak az árkokból,

A brit hadseregnek túl kevés nehézfegyvere volt ahhoz, hogy elérje a kitűzött célt: az ellenséges állások megsemmisítését

hogy Thiepval falujából mintegy 30 géppuska kaszálja le őket: valódi mészárlás volt. A három, észak-angliai önkéntesekből álló zászlóalj – az 1. és 2. Salford Pals és a Tyneside Commercial – is alig haladt előre, igaz, elszigetelt csoportok bejutottak Thiepval falujába. A helyzet ezután még rosszabbra fordult: jelentés érkezett arról, hogy a 32. hadosztály bevette a falut, s ennek következtében a királyi tüzérség felhagyott a célpont ágyúzásával.

Kiseb győzelmek

A 97. dandárnak a Leipzig Redoubt ellen intézett támadása jóval sikeresebb volt. J. B. Jardine dandártábornok – a 11 évvel korábban, az orosz–japán háború megfigyelése során szerzett tapasztalatait felhasználva – azt a parancsot adta az embereinek, hogy amíg a brit tüzérség folyamatos zárótűz alatt tartja a német állásokat, jöjjenek elő az árkokból.

A Glasgow Commercial zászlóalj mintegy 30–35 méternyire megközelítette a német frontvonalat. Amikor a tüzérség felhagyott a tüzeléssel, a gyalogság gyorsan előrenyomult, és még azelőtt bejutottak a német árkokba, hogy a védők felocsúdtak volna.

A „lipcsei erődítményt” elfoglalták és ellenőrzésük alá vonták, igaz, itt már

Német hadifoglyok sebesült brit katonát szállítanak a trónes-i ütközet során

A thiepvali emlékművön több mint 72 ezer brit katona neve olvasható, akik a csataterén vesztették életüket és ismeretlen helyen nyugszanak

A SOMME-I CSATA KONTEXTUSA

A szövetségesek elképesztően nagy vesztesége ellenére a háború leghírhedtebb csatája mégis a németek számára jelentett nagyobb csapást

A CSATA 1916. július 1-jétől november 18-ig tartott a Somme folyó partján két francia város, Albert (a szövetséges oldal) és Bapaume (a német oldal) között. A csata közvetlen kiváltó oka az volt, hogy a szembenálló felek nem tudtak egyezsége jutni, annak ellenére sem, hogy patti-helyzet alakult ki a nyugati fronton. A megegyezés azért maradt el, mert a németek nem fogadták el azt a fel-tételt, hogy kivonuljanak az elfoglalt francia és belga területekről, míg a franciák addig nem is voltak hajlandók békéről tárgyalni, amíg a német katonák el nem hagyják hazájuk területét.

1915 végén döntés született arról, hogy a következő év nyarán a brit és a francia erők jelentős offenzívát indítanak a nyugati fronton, és ezzel egy időben az orosz és olasz szövetségeseik is támadásba lendülnek más-más frontokon. 1916 februárjában a németek megtámadták Verdunt, ezért a franciák komoly haderőt csoportosítottak át, hogy megvédjék ezt a kulcsfontosságú övezetet. A somme-i csatában tehát a tapasztaltabb francia erők helyett a brit hadsereg adta a katonák javát. A gyors áttörés reménye a somme-i fronton hamar szertefoszlott, a kezdeti brit táma-

dások rendre kudarcot vallottak. A csata elkecsereedett küzdelemmé vált, amely során például a Poziéres, Thiepval és High Woodért folytatott harcok során irdatlan veszteséget szenvedett el mindkét oldal.

Ha mérelegre helyezzük az eseményeket, a jelentős veszteségek dacára a somme-i csata mégis a németeknek okozott nagyobb kárt, mivel a csata végére a brit hadsereg sokkal ütőképesebb és hatékonyabb haderővé vált.

Harold Cope hadnagy vérfoltos zubbonya. A hadnagy 1916. augusztus 6-án a Delvillei-erődért ért támadás során sebesült meg

A TANULÁSI GÖRBE KULCSMOZZANATAI

A brit hadsereg számára a somme-i vérfürdő konkrét, ám fájdalmas és húsba vágó harcászati tanulságokkal szolgált. Ezek a tanulságok megváltoztatták a hadsereg harcászati képességeit és hozzájárultak a németek 1918-as legyőzéséhez

A somme-i csata első napjának végén névsorolvasást tartanak a brit hadsereg Seaforth Highlanders ezredénél

1 1916. július 1. ▲

A brit támadás megkezdődik, a legtöbb szintén nem sokat haladnak előre. A brit tüzérségnek nem sikerül szétvágni a szövetséges akadályokat és felülkerekedni a német puskák, géppuskák és gyalogság. A legtöbb gyalogsági egység taktikája esetleges volt, és a déli szárny sikereit sem sikerül kiaknázni.

2 1916. július 14. ►

Hajnaltól elfoglalják a bazentine-i gerincet. A gyalogság éjszakai gyülekezése és a tüzérség mindössze öt percig tartó zárótüze biztosítja a váratlan rajtaütést. Úgy tűnik, High Wood is egy csapásra bevehető, de a lovasság lassú átcsoportosítása miatt nem sikerül kihasználni a lehetőséget, mivel a német csapatok gyors előrenyomulással visszakeresztik a területet, és ismét patthelyzet alakul ki.

Az 1916. július 14-én elhunyt Robert Smylie irattárcája és zsebkönyve egy barátja által írt, a gyászhirot közlő levéllel együtt érkezett vissza a frontról

1916. szeptember 15., a harckocsik bevetésének első napja. A fényképen egy brit Mark I-es (C19) tank, a 'Clan Leslie' látható a Chimpanzee-völgyben

3 1916. szeptember 15. ▲

A flers-courcelette-i csata során a szövetséges csapatok előrébb jutnak valamennyivel, de nem sikerül áttörést elérniük. Egyes szintereken sikerül eredményes taktikát alkalmazniuk, a harckocsi is bemutatkozik. A tüzérségnek még mindig nagyon szerteágazó a feladata, a támadási front is túl széles. Nyilvánvaló, hogy sikerült levonni bizonyos konzekvenciákat.

5 1916. november 13. ►

Az ancre-i csata során az 51. Highland hadosztály elfoglalja Beaumont Hamelt, a július 1-jei célpontot. A hadosztály a tüzérség hatásos „gördülő” tüze, a harckocsik és a koncentrált géppuska tűz támogatásának köszönhetően eléri célját. A támadást gondos előkészítés előzte meg, a támadás a német árkoktól mindössze 220 méterre kezdődik meg.

6 1917. április 9. ▼

Az arras-i csata első napja. Ez az első alkalom, hogy a somme-i tanulságok kezdenek kifejeződni. A téli hónapok során kidolgozott új harcászati kézikönyvek alapján kiképzett egységek a csata kezdetén jelentős sikereket érnek el. Ez hűen tükrözi, hogy kellő mértékben sikerült leszűrni és alkalmazni a somme-i csata tanulságait.

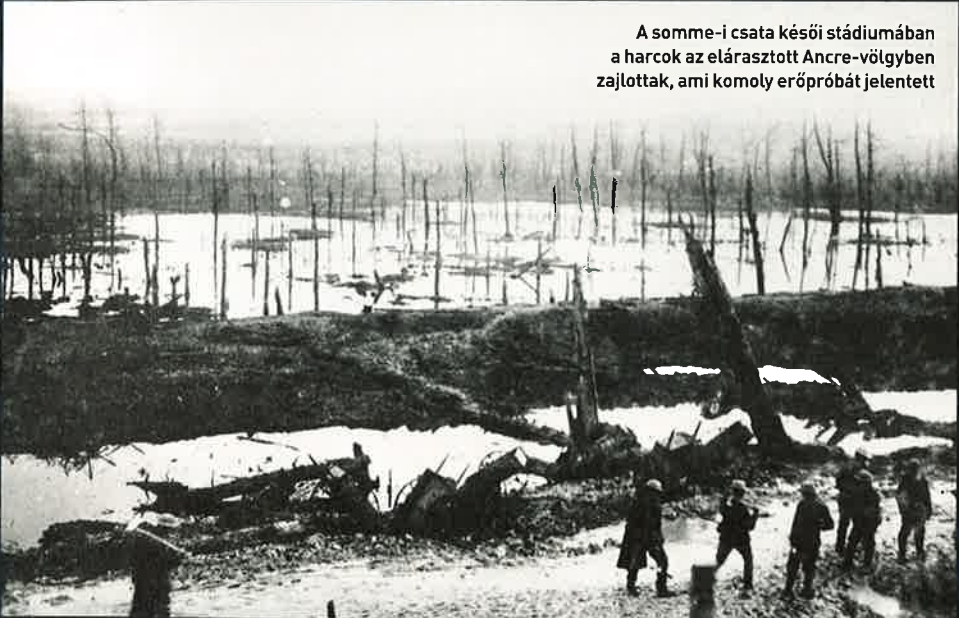
1917 áprilisában Arras közelében brit csapatok foglalják el a helyüket – e hadszíntéren kezdeti sikereket értek el

A thiepvali támadást megelőző légicsapás világítja meg az eget

4 1916. szeptember 26. ▲

A 18. hadosztály elfoglalja Thiepvalt. Maxse katonáinak sikerül kiaknázni a gondos felkészülést, rigorozus kiképzést, a korlátozott és teljesíthető célpont, a korszerű taktika és a tüzérség hatékony támogatása kínálta lehetőséget. Az ezt megelőző napon pár kilométerrel délebbre, Morvalnál a 4. Hadsereg áttört sikert ér el ezeknek a feltételeknek köszönhetően.

A somme-i csata késői stádiumában a harcok az elárasztott Ancre-völgyben zajlottak, ami komoly erőpróbát jelentett

Brit katonák egy németektől zsákmányolt géppuskával az amiens-i csata során

7 1918. augusztus 8. ▲

Az amiens-i csata. A somme-i és a passchendaele-i csata tanulságai meghozzák a várva várt eredményt, a brit hadsereg fegyverzete végre megfelel a kor kívánalmainak. Ezeknek, valamint a sikeres műveleti tervnek köszönhetően a szövetségesek elsőprő győzelmet aratnak a németek fölött, melyet súlyos csapások sorozata követ, amely végül a németek 1918. november 11-i kapitulációjához vezet.

A SOMME-I CSATA SZÁMOKBAN

Az első világháború egyik legvéresebb csatájának a tragédiája, mindkét oldal számadatainak tükrében

127 751

brit katona vesztette életét az 1916. júliustól novemberig tartó időszakban a somme-i csata során

100 000

lóra volt szüksége a somme-i offenzíva első szakaszában a brit hadseregnek

893

brit katona vesztette életét naponta

74 000

töltényt lőttek ki a németek 1916. július 1-jén Serre védelme során

419 654

volt a brit sebesültek száma

11

kilométert haladt előre a brit hadsereg az 1916. júliustól novemberig tartó időszakban

204 253

volt a francia sebesültek száma

1 000 000

töltényt lőtt ki 1916. augusztus 24-én a brit gyalogság 100. géppuska-dandárja (Machine Gun Company)

465 000–680 000

közöttire tehető a német sebesültek száma az 1916. júliustól novemberig tartó időszakban

42

német hadosztályt vezényeltek a somme-i hadszíntérre

1916 szeptemberében a ginchyi támadás során a brit Liverpool Rifles dandár a német vonalak felé halad

olyan tüzerővel szembesültek, hogy a 32. hadosztály nem tudott továbbhaladni. Maga a tény, hogy ugyanazon a hadosztályon belül volt olyan dandár, amelyik eredményes taktikát tudott alkalmazni, és olyan is volt, amelyik nem, rávilágít arra, hogy a brit hadsereg tanulási folyamatát az 1916-os év közepe felé nem valószínű, hogy a tudatosság jellemezte volna.

1917 áprilisában, amikor a BEF megvívta a következő komolyabb ütközetét, már jelentősen hatékonyabb haderőt képviseltek a kilenc hónappal korábbihoz képest

1916. július 1-jén a brit hadsereg nehézfegyverze jelentősen elmaradt a kitűzött cél kívánalmaitól: a feladat az ellenséges állások megsemmisítése volt. Ráadásul a rendelkezésre álló lövegek is túl sok célpontot kaptak, és ezáltal katasztrofálisan lecsökkent a tüzerő koncentrációja. Ezt tetézte, hogy a gyalogsági taktika is sok esetben kezdetleges volt.

Felkészülés és gyakorlatozás

De még a katasztrófa közepette is voltak reményre okot adó jelek, bizonyos egysegeknél ugyanis tudtak eredményes módszereket alkalmazni. A 18. hadosztály a brit arcvonal jobb szárnyának egyik alakulata volt. A parancsnokuk, Ivor Maxse vezérőrnagy a brit hadsereg egyik legjobb kiképzőtisztjének hírében állt. Az ütközet előtt az ő emberei alaposan begyakorolták a támadást.

GETTY IMAGES

A tüzéség „gördülő” tűz alá vette az ellenséget – folyamatos aknafüggőnyt hozott létre, amely a gyalogság előtt csapott be –, ez mindenképpen megkönnyítette a 18. hadosztálynak, hogy bevegye az összes célpontot. Két héttel később elfoglalták a trónes-i erdő területét, és szeptemberre Maxse emberei már Thiepvalt támadták. Háromnapos kitarató küzdelmet követően a britek végül sikerrel vették be a „német bástyát”.

Maxse az ütközet után írt jelentésében megállapította, hogy „ha elegendő idő áll rendelkezésre ahhoz, hogy felkészüljenek egy konkrét és korlátozott célú támadásra, akkor egy jól kiképzett hadosztály képes lehet bármely bevehetetlennek vélt védelmi állás elfoglalására. A 18. hadosztály megtanulta ezt a leckét.”

Maxse egy magas rangú tisztet hozott, hogy előadást tartson a somme-i fronton szerzett haditapasztalatokról, és a csatatervbe belevették a harcokcsik használatát is. Maxse korlátozta az elfoglalandó célpontok számát, és a szokásos reggeli időpont helyett 12 óra 35 perckor kezdték meg a támadást annak érdekében, hogy miután az emberei bevették a német árkokat, a lehető leg-rövidebb ideig lőhesse őket világosban az ellenséges tüzéség.

A 18. hadosztály egyik tisztje az alábbiakat jegyezte fel: „mindenki duzzadt a magabiztosságtól. A csapatokat percre pontosan kiképezték, a támadási alakzatokat addig gyakorolták, amíg arra nem lehetett számítani, hogy úgy nyomulnak előre egészen a végső célig, mintha csak gyakorlatoznának, függetlenül attól, hogy milyen akadályokkal vagy veszteségekkel kell szembenéz-

A somme-i csatában eltűnt több mint 72 ezer katonának állít emléket az impozáns thiepvali emlékmű

niük. Azzal is tisztában voltak, hogy a tüzéség felkészítése is kiváló volt.” Röviden összefoglalva tehát Thiepval kiváló példája annak, miként működött a tanulási folyamat éles helyzetben – és messze nem ez volt az egyetlen példa.

Megtanulták a leckét

A németek is tanultak a somme-i és más ütközetekből. Felhagytak a lövészárkok védelmével, és egy lazább és rugalmasabb rendszerre tértek át, melynek kulcsa a védelmi állások megtartása volt, valamint az, hogy a tartalékban tartott erőket használták fel ellentámadásra. Felhagytak azzal a taktikával is, hogy automatikusan ellentámadást indítsanak a szövetségesek által bevett vala-

mennyi terület ellen. De végül rossz konzekvenciákat vontak le. Azáltal, hogy a viszonylag kisszámú, elit rohamegységekre összpontosították az erőforrásait, a teljes hadsereg átlagos minősége leromlott. Hosszú távon mindez végzetes döntésnek bizonyult.

Az 1916–1917-es tél folyamán a britek összegyűjtötték és elemezték a somme-i hadszíntér tanulságait. Az 1917 februárjában kiadott két jelentős harcászati kézikönyv alapját ezek a tanulságok képezték. Három hónappal később, amikor a BEF áprilisban megvívta a következő komolyabb ütközetét, már jelentősen hatékonyabb haderőt képviseltek a kilenc hónappal korábbihoz képest.

Arras-nál a brit hadtest több mint három mérőföldet nyomult előre a legelső napon, miközben a kanadai és brit csapatok elfoglalták a kulcsfontosságú területnek számító vimy gerincet. Még hosszú út állt előttük, a BEF azonban folytatta, amit elkezdett: nemcsak levonta a tanulságokat az olyan kényszerrel megszerzett tapasztalatokból, mint amelyekkel a passchendaele-i csata szolgált, hanem át is tudta ültetni a gyakorlatba ezeket a tanulságokat.

Egyáltalán nem túlzás tehát azt állítani, hogy a somme-i hadszíntéren szerzett tapasztalatok jelentették az alapját annak a párját ritkító száznapos győzelmi sorozatnak, amely végül sikerrel zárta le a háborút. ■

Gary Sheffield a Birminghami Egyetem hadtudomány-professzora, számos könyvet írt az első világháborúról

Fordította Gether Dénes